

Středoškolský učitel

Ke stěhování do Plzně došlo velmi brzy po obdržení závěrečného vysvědčení o učitelské způsobilosti. Jako suplující profesor musel však Mukařovský nastoupit do učitelské služby na českém vyšším gymnáziu s oddělením reálně gymnaziálním v Plzni již 18. května 1915, tedy ještě před koncem školního roku. Tento rychlý nástup čerstvých absolventů vysokoškolského studia do pozice suplujících středoškolských profesorů nebyl ojedinělý; byl to důsledek válečných událostí první světové války, respektive vojenské mobilizace, v rámci níž museli do vojenské služby nastoupit i někteří středoškolští profesori. Dle výroční zprávy vyššího gymnázia v Plzni za školní rok 1915/1916 muselo narukovat jedenáct členů učitelského sboru.⁶⁶ Válečný konflikt se vyhrcoval, v období od dubna do května došlo ke druhé velké bitvě u belgického města Ypry, kde německé vojsko poprvé použilo chemický jedovatý bojový plyn. V květnu pak začala německo-rakouská ofenziva v Haliči.

Výzvu plzeňského gymnázia, aby nastoupil na místo suplujícího profesora francouzštiny a později i češtiny, přijal Mukařovský s povděkem. Od nového prostředí si sliboval především větší volnost a svobodu, která byla do té doby značně tlumena rodičovskou autoritou. O otcově reakci na Janovo vysvědčení, totiž na známku z ústní zkoušky z němčiny, jsem se již zmiňoval. O několik dní později po zmíněné reakci poslal Jan Mukařovský starší svému synovi další dopis. V něm bilancuje a chválí jeho dosavadní pracovní výsledky a uděluje mu také určité životní rady:

Písek 19. 6. 1915

Drahý Jeníku!

Letos v den svých jmenin máš zvláště příčinu, abys pozastavil o poohlédl se, kam jsi v životě již dospěl a jaké z toho plyne ponaučení

////////////////////////////////////

66

Výroční zpráva vyššího gymnázia v Plzni 1915—1916, s. 19—26; srov. Jan Havránek, „Jan Mukařovský a Karlova univerzita“, cit. dílo, s. 13.

Jan Mukařovský

• • • • •

pro budoucnost. Když jsem držel v ruce Tvé státní vysvědčení, mimoděk přišlo mi na mysl: tenhle papír stál 12 let pilné práce, 12 let největší životní energie, nejlepších let života. Jistě cena velická, jež zaslouží, aby na ni bylo pamatováno při každém kroku života.

Přáli jsme si vždycky toužebně, abys dobře ukončil svá studia, a těší nás, že toto naše přání došlo svého naplnění a že Ty sám můžeš s vnitřním uspokojením pohlížeti na pěkný výsledek své dosavadní práce.

Ale nyní chováme opět pro Tebe nové přání. Třeba, aby sis uvědomil ten veliký obrat v svém životě, že jsi totiž přestal být žákem a že jsi se stal učitelem žáků a že takto nyní sám máš připravit si svou budoucnost a těžit z toho, co jsi si dosud připravoval.

A naše nejvřelejší přání jest, abys při tom si vedl rozšafně, abys podle možnosti hojně těžil z výsledků dosavadních, aby Ti Bůh k tomu popřál hojnost sil a pevného zdraví a abys sám také všeho se varoval, čím bys mohl zdraví své poškodit nebo čím bys mohl připravit se o klid, jehož bude Ti nevyhnutelně třeba k zamýšlené příští práci, abys také v příštích letech s potěšením hledět mohl na vykonanou práci, a tak sobě ozářil a ozlatil další život. [...]

Tvůj otec

Jan Mukařovský⁶⁷

Jan Mukařovský si vážil otcových slov, i když bilancování a ohlžení zpět mu nikdy nebylo příliš vlastní. Mnohem více jej zajímala aktuální přítomnost a budoucnost, směřování k cílům a úkolům, které si stanovil nebo které vnímal jako důležité. Mukařovský nebyl melancholickým typem. Když například v roce 1920 krátce pobýval v Písku a chodil po místech, jež důvěrně znal z dětství, své budoucí ženě napsal: „[N]evzpomínal jsem moc melancholicky; na to jsem byl moc rád na světě. Pořád ještě cítím touhu plout plnými plachtami a hrdě (nač to zapírat) dopředu.

////////////////////////////////////

67

LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, přijatá, Mukařovský Jan (otec), Mukařovskému Janu, dopis z 19. 6. 1915, inv. č. 1416.

Půjde to?⁶⁸ Tento stálý pohled kupředu je pro Mukařovského — člověka i vědce — charakteristický. Zejména jeho vědecké práce jsou pak nejlepším dokladem jeho schopnosti přijímat stále nové podněty, přehodnocovat starší názory, které neváhal, pokud to bylo zapotřebí, opustit a nahradit novými.

Buď jak buď, v Plzni po nástupu na gymnázium neměl Mukařovský příliš mnoho času na bilancování, ihned se totiž zapojil do výuky. Vyučoval francouzštinu a češtinu. Zpočátku v jeho úvazku převážovala výuka francouzštiny, hodiny češtiny měl navýšeny až v pozdějších letech. Jejich vzájemný poměr se vyrovnal až ve školním roce 1918/1919.⁶⁹ I když Mukařovský přešel do Plzně z určitého vzdoru vůči rodičům, aby se vymanil z jejich vlivu a konečně poznal život, byl s nimi, zvláště s otcem, ve stálém písemném kontaktu. Hojně využíval jeho bohaté životní a pedagogické zkušenosti. Ten se mu snažil všemožně pomáhat a radit. Například s tím, co dělat, je-li v některé třídě o jednu nebo dvě lekce pozadu oproti plánu. „Aby se toto nemohlo státi,“ píše Jan Mukařovský starší, „zkušený učitel omezí raději předem učivo do té míry, aby s daným časem vystačil, podle přísloví: ‚Ne mnoho, ale dobře!‘“⁷⁰ I když příprava na výuku byla relativně časově náročná, Mukařovský se začal intenzivněji věnovat také kulturnímu a společenskému životu. Zajímal se o divadlo, o literaturu, s přáteli, většinou také suplujícími středoškolskými profesory, chodil do kaváren, poznával plzeňské okolí. Na prázdniny jezdil k rodičům do Písku, kromě toho občas cestoval i do Prahy: „Také jsem po sobotách zajížděl do Prahy do knihoven a do divadla a přčetl do hloubky i do šířky českou literaturu, protože jsem se více než

- ////////////////////////////////////
- 68 LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, odeslaná, Mukařovské Zdenice, roz. Mesányové, manželce, dopis ze 4. 4. 1920, inv. č. 2495.
- 69 Srov. Jan Havránek, „Jan Mukařovský a Karlova univerzita“, cit. dílo, s. 13.
- 70 LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, přijatá, Mukařovský Jan (otec), Mukařovskému Janu, dopis ze 7. 3. 1916, inv. č. 1420.

jazykovědou cítil přitahován uměním, vlastně nejvíc literaturou, výtvarným uměním a divadlem.“⁷¹

To vše se odehrávalo v době, kdy důsledky válečného konfliktu byly stále viditelnější a citelně zasahovaly do běžného, všednodenního života. Byl velký nedostatek jídla, ale i obyčejných věcí (například mýdla na praní). Na svátek práce, dne 1. května 1918, se v Plzni uskutečnila studentská stávka, která měla dohru v tom, že někteří studenti pak byli za porušení školního řádu vyšetřováni. Mimo jiné se to týkalo i studentů ze třídy, kterou vedl Mukařovský. Ten se však svých svěřenců zastal.⁷² Konec válečných útrap nastal 11. listopadu 1918 podpisem příměří mezi Německem a dohodovými státy v Compiègne, přesně v den, kdy Jan Mukařovský slavil své dvacáté sedmé narozeniny.

Školní rok 1918/1919 byl jeho posledním rokem, který strávil na plzeňském gymnáziu. Důvodů, proč se rozhodl ze školy odejít, bylo víc. Jedním z nich bylo to, že měl osobní spory s jejím novým vedením. Od září roku 1919 vyučoval na dívčím lyceu, totiž na městském dívčím reformovaném reálném gymnáziu v Plzni, kde nastupoval jako suplující profesor. O rok později zde získal definitivu. Ředitelem ústavu byl vážený a bytostný demokrat Alois Mesány, otec Zdenky Mesányové, s níž se Mukařovský seznámil krátce po válce. Po dvouleté známosti se 20. listopadu 1920 konala v Plzni jejich svatba.⁷³

Zdenka Mesányová se narodila 28. dubna 1894 ve Dvoře Králové nad Labem. Byla nejstarší ze tří dětí, které se narodily z manželství Aloise

- ⁷¹ LA PNP, f. JM, Doklady vlastní, Autobiografie, inv. č. 2; srov. LA PNP, f. JM, Rukopisy vlastní, Vzpomínky II, inv. č. 3106.
- ⁷² Událost připomíná Janu Mukařovskému v osobním dopise z 11. 11. 1951 spolu s přáním k šedesátým narozeninám Otto Toman-Lebenhart; LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, přijatá, Toman-Lebenhart Otto, Mukařovskému Janu, dopis z 11. 11. 1951, inv. č. 1810.
- ⁷³ LA PNP, f. JM, Doklady vlastní, Oddací list z roku 1920 a jeho opis z roku 1940, inv. č. 5.

Mesányho a Anny Mesányové, rozené Wolfové. Obecnou školu začala studovat ve Dvoře Králové, když však byla v páté třídě, tj. ve školním roce 1904/1905, přestěhovala se spolu s rodiči a mladšími sourozenci Miladou a Karlem do Plzně.⁷⁴ Její otec, Alois Mesány, středoškolský profesor a absolvent klasické filologie na Filozofické fakultě c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, získal totiž místo profesora na gymnáziu v Plzni. Od poloviny roku 1912 pak zastával funkci ředitele městského dívčího lycea v Plzni.⁷⁵ Tuto školu navštěvovala později i Zdenka a také zde v červenci roku 1912 maturovala. Na jejím maturitním vysvědčení je jako ředitel lycea podepsán její vlastní otec — Alois Mesány.⁷⁶

V následujícím roce Zdenka navštěvovala kuchařskou školu a v roce 1917 absolvovala roční kurz při pražské obchodní akademii (Prager Handels — Akademie). Díky tomu pak získala místo v plzeňské filiálce Moravské agrární a průmyslové banky, v níž pracovala od března 1919 do září 1923. Po svatbě zůstala, jako většina žen středoškolských profesorů, v domácnosti. Starala se o chod celé rodiny, která se navíc v září roku 1924 rozrostla o dceru Hanu.

Svou praktičností a rozhodností do jisté míry vyvažovala svého někdy trochu nepraktického, roztržitého a nerozhodného manžela. Byla mu velkou životní oporou, svou péčí a obětavostí mu umožnila, že se mohl plně soustředit na svou vědeckou práci a na plnění povinností, které vyplývaly z jeho četných vědeckých, společenských a politických funkcí, jež zastával. Ve svých vzpomínkách se o ní zmiňuje jako o líbezném a předobré.⁷⁷ Z jejich dochovaných dopisů je patrné, že se milovali

- 74 LA PNP, f. JM, Doklady rodinné, Mukařovská Zdenka, roz. Mesányová, manželka, Vysvědčení ze školy z let 1900—1912, inv. č. 546. Na straně listu je uvedena poznámka o přestěhování do Plzně.
- 75 LA PNP, f. JM, Doklady rodinné, Mesány Alois, otec Zdenky Mukařovské, Osobní výkazy ze zaměstnání z let 1916—1920, inv. č. 648—653.
- 76 LA PNP, f. JM, Doklady rodinné, Mukařovská Zdenka, roz. Mesányová, manželka, Vysvědčení ze školy z let 1900—1912, inv. č. 561.
- 77 Jan Mukařovský, „Fragment pracovního deníku“, cit. dílo, s. 52.

hlubokým citem celý život.⁷⁸ Jan ji ve svých listech často oslovuje velmi něžně jako broučka nebo dušinku, což se nezměnilo ani v pozdějších letech. Byl-li mimo domov, psal jí velmi často, podrobně jí popisoval vše, co dělá a co se událo.

Psal jí o knihách, které čte (například Kierkegaardův *Okamžik* — „Je to hrozná kniha; silná a vážná. [...] [J]e to kniha jako studená sprcha“),⁷⁹ o svém prázdninovém putování s kamarádem Josefem Křížem na hrad Hus, o událostech na konferencích a zahraničních cestách (na Slovensko, do Paříže, na mírové konference atd.), o pobytu v lázních, o rodičích atd. V nejednom dopise přitom přesně a vědomě rozlišuje mezi popisem vnějších a vnitřních událostí, tedy mezi tím, co se událo, a tím, jak věci skutečně cítí a vnímá. Jindy zase kriticky reflektuje vlastní analytický přístup:

Ve středu mi bylo pořád smutno; pak nějak se to všechno uvolnilo, když přestal ten plzeňský shon, a smutek mne zaplavil jako moře. Ale uvědomil jsem si, že vlastně je to náramně přirozená reakce po uvolněním napětí (jsem to protivný analytik, co?), a klidně jsem se tomu oddal. I v smutku je něco hezkého.⁸⁰

////////////////////////////////////

- ⁷⁸ LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, odeslaná, Mukařovské Zdenke, Korespondence z let 1935—1964, inv. č. 64—69; LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, odeslaná, Mukařovské Zdenke, roz. Mesányové, manželce, Korespondence z let 1919—1962, inv. č. 2478—2618; LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, přijatá, Mukařovská Zdenka, manželka, Korespondence z let 1919—1964; LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, přijatá, Mukařovská Zdenka, Mukařovskému Janu, Korespondence z let 1923—1935, inv. č. 12—25.
- ⁷⁹ LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, odeslaná, Mukařovské Zdenke, roz. Mesányové, manželce, dopis nedatován, nejspíš z Velikonoc roku 1919, inv. č. 2484.
- ⁸⁰ LA PNP, f. JM, Korespondence vlastní, odeslaná, Mukařovské Zdenke, roz. Mesányové, manželce, dopis ze 6. 7. 1919, inv. č. 2486.